

УДК 808.5

**FORMATION OF THE RHETORICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS
IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION
ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ****Yurchenko O. V. / Юрченко О. В.***s.ped.s ., as.teachю / к.пед.н., викл.*

ORCID: 0000-0001-9971-1336

*Pavlo Tychyна Uman State Pedagogical University,**Uman, 2 Sadova st., 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 2, 20300*

Анотація. У статті розкрито особливості формування риторичної культури майбутніх педагогів закладу вищої освіти. Представлено сутність понять «риторичний ідеал» та «риторична культура». Встановлено, що для реалізації риторичної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти необхідно передусім визначити її зміст, який залежить від особливостей майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів. На основі ретельного аналізу визначено, що формування риторичної культури майбутніх педагогів закладі вищої освіти є важливою складовою процесу їхнього професійного становлення.

Ключові слова: риторична культура, педагогічний елемент, риторичний ідеал, риторична культура.

Вступ.

Вища освіта – одна із основних форм соціалізації особистості, вона забезпечує фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, формує інтелектуальний потенціал нації як найвищої цінності суспільства.

Повноцінну й відповідну до вимог часу риторичну освіченість вимагають управлінська, дипломатична, юридична, наукова, освітянська й багато інших галузей. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом як універсальним інструментом думки і переконання було непотрібним, проте в багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед у педагогіці) це стає визначальною запорукою професійного успіху та обов'язковим атрибутом іміджу інтелігентного і компетентного фахівця. Отже, необхідність формування риторики як наукового напрямку і навчальної дисципліни ще в 90-і роки ХХ століття була викликана культурно-історичними, психологічними, комунікативними, соціально-політичними, економічними передумовами.

Основний текст.

Проблема формування та розвитку риторичних умінь і навичок студентів закладів вищої освіти стає все актуальнішою для успішної професійної діяльності, адже для багатьох спеціальностей важливо не лише володіти інформацією чи вміти опрацювати її, а й вчасно та якісно надавати іншим необхідні інформаційні дані, відомості, матеріали тощо.

Теоретичні засади риторики як науки і закони риторичної діяльності обґрунтували Н. Бабич, В. Н. Голуб, О. Гончарова, Л. Мацько, М. Микитюк,

Г. Онуфрієнко, О. Щербакова. Концептуальні ідеї формування та розвитку риторичних умінь фахівців різних галузей у процесі професійної підготовки також активно розробляють дослідники, зокрема: Н. Загребельна, М. Корчова, Л. Кузьміна, О. Кучерук, Л. Литовченко, Х. Макович, Т. Чернишова, Н. Янц. Однак вивчення психолого-педагогічної літератури свідчать, що, незважаючи на численні пошуки, поза увагою науковців залишилися важливі питання професійно спрямованого формування риторичної компетентності майбутніх педагогів закладу вищої освіти. У теорії та практиці риторичної підготовки у ЗВО вони розкриті лише частково та потребують подальшого опрацювання.

Риторична освіченість допомагає кожному розуміти потреби слухача, аудиторії; упевнено почувати себе в ситуаціях, коли необхідно повідомити, проаналізувати, підсумувати тощо; виголосити доповідь на широкий загал; оптимально організувати й креативно скерувати свою мисленнево-мовленнєву діяльність [2]; коректно й доцільно використати методи риторичної аргументації; відповідально ставитися до кожного слова, досягаючи високої культури мислення, мовлення й спілкування й посилюючи комунікативну інтуїцію. Серед багатьох підходів і уявлень про сучасного вчителя помітно виділяється ще одна грань – учитель як риторична особистість.

Формування риторичної особистості сучасного вчителя своїми витокami сягає античних часів. З самого започаткування риторики була помітна її педагогічна спрямованість. «Педагогічний елемент» на думку вчених, був у ній настільки міцним, що початкові етапи її становлення відбувалися як розвиток саме педагогічної риторики. Ораторське мистецтво визнавалося засобом передавання знань, ефективного переконання, виховання благородних почуттів (добра і справедливості, громадянського обов'язку й патріотизму та ін.). Учитель стояв поряд з філософом, оратором, поетом, царем, був провісником правди, краси, служив істині, умів сам і навчав своїх учнів «тлумачити мертвий текст», досконало володів мистецтвом красномовства, сократівським евристичним методом запитань і відповідей. А професійний оратор водночас вважався вчителем своїх слухачів [3, с. 9].

На думку М. Хлебнікової, риторичний ідеал – це певний універсальний сукупний еталон національної мовленнєвої поведінки освічених людей, які належать до конкретної культури; він відображає найбільш загальні характеристики і вимоги, що висуваються до мовленнєвих ідеалів; успішна, ідеальна мовленнєва поведінка людини [6, с. 436].

Скласти повний перелік складових частин українського риторичного ідеалу педагога ХІХ ст. – складно, але орієнтовна модель, сформована в повній відповідності до вимог української культурно-історичної традиції, цілком ймовірна.

1. Індивідуальний ораторський стиль (за Л. Мацько) як власне оригінальне мовомислення, мовотворча манера, який організовує ораторське мовлення в єдності змісту і форми, надає мовленню вчителя неповторності, потужності, сили, демонструє багатство, виразність, гнучкість і блиск мовлення [5, с. 188]. Складниками індивідуального ораторського стилю є талант, натхнення й майстерність.

2. Висока моральність педагога-оратора – бути чесним, справедливим, добродійним.

3. Високий рівень освіченості – мати ґрунтовні знання не тільки з предмета мовлення, а й з проблем дотичних тем і суміжних наук.

4. Мовленнєва компетентність педагога – змістовність, правильність, багатство, образність, чистота, точність, ясність, виразність, різноманітність мовлення.

5. Оригінальне індивідуальне мовомислення педагога, яке охоплює доказовість, аргументованість, логічність, доцільність мовлення.

6. Педагог як національно свідома особистість, патріот, незалежна людина, яка має мовну стійкість і позитивно впливає на мовну практику.

З огляду на поставлені перед педагогікою і школою завданнями назріла потреба у створенні такої моделі сучасного вчителя, яка б задовольняла запити часу, сприяла б формуванню привабливої перспективи професії педагога і наповнювала б навчальний процес глибоким змістом, пізнавальним інтересом і високим результатом, – учителя з високим рівнем риторичної культури. Загальноприйнятої системи формування риторичної культури педагога не існує, як залишаються до кінця не визначеними зміст і структура самого поняття – риторична культура.

Термін «риторична культура», як зазначає Я. Білоусова, у сучасній педагогічній літературі часто видозмінюється іншими: – культура мови, – мовленнєва (професійна) майстерність, – риторична грамотність, – педмайстерність тощо. Відомі українські педагоги І. Зязюн, А. Капська, Г. Сагач, Н. Тарасевич риторичну культуру розуміють здебільшого як вищий вияв професійно-виконавської культури, педагогічної майстерності [1, с. 15].

Безперечно, для реалізації риторичної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти необхідно передусім визначити її зміст, який суттєво залежить від особливостей майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів. Риторичні вміння є основою професії не лише педагогів, управлінців чи юристів, а важливі також для фахівців різних спеціальностей, навіть технічних. Пояснюється це тим, що в сучасному розумінні риторика – це не лише наука про мистецтво красномовства, а, передусім, мистецтво ефективної та переконливої комунікації, впливу на аудиторію чи конкретну особистість. А вміння викладати свою думку та переконувати інших потрібно багатьом, зокрема усім керівникам.

Риторична підготовка розвиває низку особистісно-ділових якостей, зокрема культуру мислення та мовлення, культуру поведінки, тобто те, що потрібно сучасній людині для досягнення успіху як у професійному плані, так і в особистому житті [7, с. 178]. Тому приєднуємось до твердження, що майстерність ефективної та виразної усної комунікації, безперечно, становить стрижень професіоналізму фахівців нової генерації [4, с. 183].

Риторична культура сприяє формуванню риторичної компетенції, під якою розуміємо усвідомлене і мотивоване використання вчителем риторичних засобів з поєднанням його інтелектуальних, духовних, моральних якостей, що забезпечують як силу переконання емоційного впливу на адресата, так і

можливість виразити особливості своєї особистості, створити неповторний образ оратора.

Риторична компетенція охоплює знання правил стратегії і тактики спілкування, побудови конструктивного діалогу, прийомів аргументації, жанрових особливостей педагогічного мовлення, засобів мовного вираження, техніки риторики; знання загальних законів і принципів мовленнєвої поведінки, можливості їх використання у різних ситуаціях спілкування; оперування в мовленні понятійним апаратом, жанровим і мовним багатством, засобами аргументації й системою доказів; вміння здійснювати підготовку, планування, аналіз, рефлексію й самооцінку будь-якого ситуативного мовлення; володіння невербальними засобами спілкування тощо. Саме риторична компетенція і формує риторичну особистість.

Висновки.

Отже, формування риторичної культури майбутніх педагогів у закладі вищої освіти є важливою складовою процесу їхнього професійного становлення. В освітньому процесі необхідно впровадити заходи, спрямовані на формування риторичної компетентності, що сприятиме становленню висококваліфікованих фахівців, оскільки традиційна практика їхньої риторичної підготовки в системі професійного навчання недостатньо забезпечує формування потрібної риторичної компетентності.

Література:

1. Білоусова Я.В. Формування риторичної культури студентів гуманітарних факультетів у навчально-виховному процесі : автореф.дис....канд. пед. наук. Київ, 2004. 27 с.
2. Ключев Е. В. Риторика. Инвенция. Диспозиция. Элокуция. Москва: Приор, 1999. 270 с.
3. Кохтев Н. Н. Основы ораторской речи. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1992. 240 с.
4. Мамчур Л. Формування мовно-риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника. Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського державного педаг. ун-ту імені Павла Тичини. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. Вип. 8., Ч. 2. С. 182–186.
5. Мацько Л.І. Риторика. Київ : Вища школа, 2006. 311 с.
6. Хлебникова М.С. Homo Logvens в свете современных риторических представлений. *Риторика и культура речи в современном обществе и образовании* : сб. матер. X Междун. конф. по риторике. М. : Флинта : Наука, 2006. С.435-438.
7. Янц Н. Риторична компетентність як складова професійної компетентності соціального педагога. Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 33. С. 174–183.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the formation of the rhetorical culture of future teachers of a higher education institution. The essence of the concepts "rhetorical ideal" and

"rhetorical culture" is presented. It has been established that in order to implement the rhetorical training of future teachers in a higher education institution, it is first necessary to determine its content, which depends on the features of the future professional activity of future teachers. Based on a careful analysis, it was determined that the formation of the rhetorical culture of future teachers at higher education institutions is an important component of the process of their professional development.

Key words: rhetorical culture, pedagogical element, rhetorical ideal, rhetorical culture.

Стаття відправлена: 11.09.2023 р.

© Юрченко О. В.